

1975

New Trends in Folklore

Dan Ben-Amos

University of Pennsylvania, dbamos@sas.upenn.edu

Follow this and additional works at: http://repository.upenn.edu/nelc_papers

 Part of the [Cultural History Commons](#), [Folklore Commons](#), [Jewish Studies Commons](#), and the [Near and Middle Eastern Studies Commons](#)

Recommended Citation

Ben-Amos, D. (1975). New Trends in Folklore. *ha-Sifrut*, 20 1-7. Retrieved from http://repository.upenn.edu/nelc_papers/97

The publication in which this item appeared has since ceased.
Item is entirely in Hebrew.

This paper is posted at ScholarlyCommons. http://repository.upenn.edu/nelc_papers/97
For more information, please contact repository@pobox.upenn.edu.

New Trends in Folklore

Disciplines

Cultural History | Folklore | Jewish Studies | Near and Middle Eastern Studies

Comments

The publication in which this item appeared has since ceased.

Item is entirely in Hebrew.

מגמות חדשות בחקר הפולקלור

נדירה החד-פעמיות הדראמאטית של התגלית. לעיתים רחוקות, אם בכלל, יקרא פולקלוריסט, חוקר ספרות, אנתרופולוג או סוציולוג "אאורקה". בהקשר זה יש אפוא להבין את המושג "מהפכה מדעית" בצורה גמישה ולא נוקשה. בצורה זו אפשר להשתמש בו כדי לתאר את המתחולל בתחום הפולקלור, שבו חל מיפנה חד במגמות, בהנחות, בתיאוריות, בבעיות ובשיטות של המחקר.

קודם לכן שלטו שתי מגמות במדע הפולקלור: ההיסטורית והדיאגנוסטית. הבעיה המרכזית שעמדה לפני החוקרים מן המגמה הראשונה היתה ספרותית מעיקרה, ואילו לעיני החוקרים מן המגמה השנייה עמדה התופעה החברתית-תרבותית. הנחות היסוד במחקר ההיסטורי בפולקלור הן, ראשית, שכל יצירה עממית, כמוה כיצירת ספרות כתובה, נוצרת בידי אדם יחיד, במקום ובזמן מסוימים, אם כי בלתי ידועים, ושנית, שהתפשטות הסיפור או השיר אינה תלויה בתנודת אוכלוסין, או במגע היסטורי, פוליטי או כלכלי בין דוברי שפות שונות. הנחות אלה גובות מצד אחד מהמציאות הפולקלורית של תפוצה גורפת, לעיתים כלל-עולמית, של נושאים סיפוריים מסוימים, ומצד שני מדחיית האפשרות של יצירה רב-פעמית אך נפרדת של סיפור מורכב. בעוד שהגורם הראשון הוא עובדה, השני משוער בלבד. מטרת המחקר המדעי הוצגה כמשולשת: (א) שחזור הצורה הראשונית של היצירה העממית על-פי הנוסחאות הקיימות; (ב) גילוי מקום היווצרותו של המבע ותקופתה; (ג) שחזור מהלך התפוצה הגיאוגרפית של הסיפור או השיר והתגבשות המיוחדת באזורים גיאוגרפיים מוגדרים (ראה דורסון [5]; [5a], 7-12; קרון [16]; טיילור [25]; תומפסון [27]).

המושגים היסודיים שפותחו לקידום מגמה מחקרית זו הם "טיפוס סיפורי" (tale type) ו"מוטיב" (motif). לפי הגדרתו של סטית תומפסון, מבחינה פולקלוריסטית

טיפוס הוא סיפור מסורתי בעל קיום עצמאי שאפשר לספרו כמעשה שלם ומשמעותו אינה תלויה בסיפור אחר. אמנם ייתכן לשלבו בסיפור אחר, אך עובדת הופעתו הנפרדת מעידה על עצמאותו. ([27], 415)

אוסף המאמרים המובאים בחוברת זו משקף כמה מגמות ובעיות חדשות שהתפתחו בחקר הפולקלור בעשרים השנים האחרונות. בתקופה זו חלה תפנית יסודית במחקר הספרות שבעל-פה. התמורה התבטאה בשינוי מושגים, תיאוריות ושיטות במערך המחקר, ובחילופי הבעיות המוצגות והפתרונות המוצעים תוך דיון במיתוס וסיפור, שיר ופתגם. לא יהיה בכך משום הגזמה אם נציין שינוי יים אלה כ"מהפכה מדעית" בחקר הפולקלור. תומאס ס. קון, מי שפיתח את המושג "מהפכה מדעית" [17], טוען כי מחקר אינו מתקדם בצורה אבולוציונית ומצטברת, תוך תהליך של תוספת ידע, שכל דור חדש של מדענים מציב בו נדבכים חדשים לבניין-האב של המדע, אלא דווקא בצורה מהפכנית שבה כל שלב במחקר מגיע למבוי סתום שהמוצא ממנו הוא יצירת מסגרת (פאראדיגמה) מדעית חדשה העומדת בסתירה מוחלטת למכ-לול ההנחות, התיאוריות והבעיות הקודמות. הדוגמה הקלאסית לתופעה זו בהיסטוריה של המדע היא המהפכה הקופרניקאית, שהפכה את האסטרונומיה התלמיית על פיה שיטת תלמי, שפותחה בשתי המאות האחרונות לפני הספירה, ענתה על דרישות, תחזיות, שינויי מצבי הכוכבים וכוכבי-הלכת, טוב יותר מכל שיטה אחרת בזמן העתיק. אך עם התפתחות ההתבוננות בגרמי השמים התרבו אי-ההתאמות בין השיטה למציאות, ובעקבותיהן הסתבכו כללי סיגולה לחישוב מהלך הכוכבים, עד שהאסטרונומיה הגיעה למבוי סתום. המהפכה הקופרניקאית היתה המוצא ממנו. שתי השיטות האסטרונומיות האלה אינן יכולות להתקיים זו ליד זו מכיוון שקיימת ביניהן סתירה עקרונית. המושג "מהפכה מדעית" מציין תמורה קיצונית זו.

התאמתו של מושג זה, ושל מושגים אחרים הנלווים אליו, למציאות המדעית-חברתית של מחקר שיטתי, כרוכה בבעיות אחדות שלא כאן המקום לדון בהן בהרחבה (ראה לאקאטוס-מאסגרייב [18]), קרוב לדאי שיישומו למדעי הרוח והחברה, שבהן קיימות זו בצד זו מסגרות-מחקר מנוגדות, אם כי לא סותרות, נתקל בקשיים נוספים, מה גם שבתהליך המחקר במדעים אלה

תיאור מגדיר זה של המושג "מוטיב" טומן בחובו את הקשיים האנאליטיים הניצבים לפני מחקר הפולקלור. מוטיב אינו יחידה סיפורית במישור ספרותי או דיבורי יחיד, אלא במישור משולש. המוטיבים אינם יחידות שוות ומקבילות זו לזו, ולפיכך פוחת הערך האנאליטי של המושג, וההבחנה הברורה והחד-משמעית בהם במ- ערך סיפורי היא שרירותית וסובייקטיבית. תומפסון עצמו השווה את עבודתו המונומנטאלית, ששת כרכי 'מפתח מוטיבים לספרות העממית' [27b; 1955—1958], למילון. כשם שהמילון רושם את כל המלים בשפה בסדר שרירותי, כך גם מפתח המוטיבים מקבץ, בסדר שנקבע מראש, את כל הנושאים המופיעים בספרות העממית העולמית. מבחינה זו יש ל'מפתח המוטיבים' חשיבות רבה במחקר הפולקלור ההשוואתי. אולם כמושג אנא- ליטי אין בידו לקדם את המחקר, וכקודמו, הטיפוס הסי- פורי, הוא מוליך את חוקרי הספרות העממית למבוי סתום.

עבודות המחקר שנעשו בתוך מסגרת מדעית זו נח- לקות לשלושה סוגים: איסוף ראשוני של פולקלור, פיתוח ספרי-עזר, כגון מפתחות של מוטיבים וטיפוסים סיפוריים, ושחזור או השוואה היסטורית-גיאוגרפית של סיפורים ושירים. מאז תחילת המאה העשרים הצטב- רה ספרייה עשירה בשטח זה, אולם הבקיעים בשיטה זו, שהתגלו והתרחבו, גרמו לחיפוש דרכי מחקר אחרות. במקביל למגמה ההיסטורית-ספרותית התפתחה בחקר הפולקלור מגמה דיאגנוסטית המבוססת בעיקרה על הנחות, תיאוריות ושיטות-מחקר הנהוגות בפסיכו-אנא- ליה ובאנתרופולוגיה והדנה בבעיות חברתיות-תרבו- תיות. מגמה זו מתייחסת לטקסט הספרותי רק כאל אמצעי שדרכו אפשר לגלות את ההיסטוריה התרבותית חסרת התיעוד, לחשוף את המתחים הפסיכולוגיים-חב- רתיים הקיימים בעם או בשבט, אבל מוסתרים לרוב על-ידי אידיאלים נורמאטיביים, ולגלות את המשאלות הכמוסות של בודדים בחברה. כלומר, מחקר זה מבוסס על הנחת מהותם השיקופית של המיתוס, סיפורי-העם ושירי-העם: למבעים עממיים יש התכונה הייחודית המאפשרת להם לשקף מציאות שאיננה כלולה בתוכם והמתייחסת למסגרת החברתית-תרבותית שהם נתונים בה. שורשיה של הנחה זו נעוצים בגישתה של התקופה הרומאנטית לספרות שבעל-פה, שממנה התפתח מדע הפולקלור מלכתחילה. מאז שימשו סיפורי-העם ושירי- העם כאמצעי דיאגנוסטי לגילוי מישורים תרבותיים סמויים.

ניתן להבחין בארבע גישות נפרדות במגמה הדיאגנו- סטית במחקר הפולקלור: אבולוציונית, היסטורית, פסי- כו-אנאליטית ותרבותית. את כולן מאחדות ההנחה, שמיתוס וסיפורי-עם משקפים מציאות הנמצאת מעבר לתחום המבע עצמו, והמגמה לחשוף מציאות זו מפרי-

בהזדמנות אחרת מציין תומפסון, כי

בדרך-כלל אפשר להחליט בלי קושי אם סיפור מסוים מש- תיך או אינו משתייך לטיפוס מוגדר, אך יש תמיד מקרי- גבול שבהם נראה כי נתערבבו טיפוסים סיפוריים, או שמועט בהם הדמיון בין סיפור מסוים לטיפוס. [...] הדרך היחידה שאפשר לכוון בה טיפוס סיפורי היא על-ידי מחקר נוסחאותיו השונות. תהליך זה הוא מעגלי במידת-מה, מכיוון שכדי לזהות נוסחה של טיפוס יש צורך שיהיה מושג-מה על הטיפוס (בתוך פונק-וואגנאל [9], 1173)

כך, בדרך עקיפה, ובלי לעמוד על מלוא המשמעות של המסקנות המתבקשות מהגדרה זו, מגלה תומפסון עצמו את הסתירה הקיימת במושג "טיפוס סיפורי" מב- חינת יחסו למציאות של הספרות העממית. ריבוי הנוס- חאות, בפרוזה העממית, של סיפורים המהווים "שילוב" של טיפוסים או קטעים של טיפוסים שונים, מעיד, שב- ניגוד להנחתו של תומפסון, הטיפוס הסיפורי אינו קיים באופן עצמאי במסורת שבעל-פה, והגדרת ייחודו כאגד של נושאים, דמויות ופעולות מבוססת רק על הבחנה בקווי-דמיון בין יסודות עלילתיים בסיפורים שונים. הטיפוס הוא מיבנה אבסטרקטי משוער, ולא יצירה בעלת קיום בספרות העממית באיזו לשון שהיא. ההכרה ההולכת וגוברת בסתירה זו (ראה הונטי [11]; יוזן [14], [14a]; קטנר [15]) שמטה את הבסיס מתחת לכל ניסיון לשחזור ספרותי של הסיפור הראשוני, והוליקה את המ- גמה ההיסטורית, או ההיסטורית-גיאוגרפית, כשמה המקובל יותר, למבוי סתום. היא שללה את הכרחיות הנחת-היסוד הראשונה של המחקר, דהיינו, קיומה ההיס- טורי של נוסחה ראשונית לסיפור עממי כלשהו. למגמה מחקרית זו נותרה רק אפשרות אחת—ואין לזלזל בחשיבותה: לעמוד על הקשרים ההיסטוריים-גיאוגרא- פיים-לשוניים בין סיפורים שונים שיש להם יסודות נושאים משותפים.

אם תוקפו של המושג "טיפוס סיפורי" עורער מפני שהתבסס על הכללה שיסודה במציאות מסופק, הרי המושג היסודי השני במחקר ההיסטורי בפולקלור, "מו- טיב", נתמעטה חשיבותו האנאליטית בגלל הקשיים באיבחון החד-משמעי. לפי תומפסון,

מוטיב הוא היסוד הקטן ביותר בסיפור, שיש לו היכולת להת- קיים במסורת. כדי שתהיה לו היכולת הזאת חייבת להיות לו תכונה מרשימה באופן בלתי רגיל. רוב המוטיבים נחלקים לשלוש קבוצות. ראשית באות הנפשות הפועלות בסיפור— אלים, חיות בלתי-רגילות או יצורים מופלאים כמו מכשפות, מפלצות, פיות, או אפילו גיבורים אנושיים קנווניזציונאליים, כגון הבן הצעיר החביב או האם החורגת המרשעת. שנית באים הפריטים ברגע העלילה— חפצי קסם, מנהגים בלתי- רגילים, אמונות מוזרות וכדומה. שלישית מופיעים המקרים הבודדים— אלה מהווים את הקבוצה הגדולה ביותר של המוטיבים. לאלה המשותפים לקבוצה אחרונה זו יכול להיות קיום עצמאי, ולכן הם יכולים לשמש כטיפוסים סיפוריים אמיתיים. ([27], 415—416)

הלחצים האישיים והשאיפות הכמוסות הבאים לידי ביטוי במעשיות ובמיתוסים. המשמעות של המונח "מגמה דיאגנוסטית" מתגלה בגישה זו במלואה, מכיוון שהיא היתה אמורה לחשוף את המניעים הנסתרים בחברה, הנעלמים מתודעת המספרים ומתגלים לעיני החוקר הדיאגנוסטי בלבד. בחקר הפולקלור לא התגבשה גישה זו לתיאוריה שלמה, והתבטאה בניתוחים תכליתיים המכוונים לחברות מסוימות (ראה למשל באסקס [2]; דורסון [5]; פישר [7]; גייקובס [13]).

אחת ההנחות המסתברות מהגישה הפסיכו-אנאליטית היא, שלספרות העממית יש פונקציה מוגדרת בתרבות (באסקס [2]). מסקנה זו הביאה ליישום הפונקציונאליזם באנתרופולוגיה (רדקליף-בראון [23]; מאלינובסקי [21], [21a]) למחקר הספרות העממית. כרעיו במגמה זו, אין מחקר זה משמש אלא נקודת-מוצא להבנת הדינאמיות החברתית המתרכזת סביב מיתוס ופולחן, סיפור, שיר ופתגם. היחסים החברתיים והפעילויות ההדדיות בתרבות משתקפות לאו דווקא בטקסט עצמו, אלא גם ביחס אליו ובשימוש החברתי בו המעידים על תפקידו. אם מיתוס, למשל, "תפקידו לחזק את המסורת ולהעניק לה ערך ויוקרה גדולים יותר על-ידי ייחוסה למאורע ראשוני הנובע ממצאות עליונה, טובה ועל-טבעית יותר" (מאלינובסקי [21], [146]), הרי מחקרו יגלה את מרכיביו המאפיינים שרים לו למלא את תפקידו בחברה. כתוצאה מכך הוא אף משמש מקור לא-אכזב לערכים וליחסים התרבותיים המשתקפים בו.

אולם ככל שהעמיק המחקר בכל אחת מהגישות הכוללות במגמה הדיאגנוסטית, נתגלו קשיים שהטילו ספק בנכונותה של הנחת-היסוד, כלומר בעצם התכונה השיקופית של המסורת שבעל-פה. התברר יותר ויותר, שהיחס בין המציאות לסיפור אינו ישיר. בבואת הגורם הראשון אינה משתקפת במסגרת הגורם השני ללא עיוותים, סטיות וסילופים (פישר [7], [261–266]). יש צורך להציע דרכים לתקן שינויים אלה החלים בהשתקפות המציאות, ולסגל את הסיפור והמיתוס מחדש לשימוש הדיאגנוסטי. כלומר, התגלו בקיעים בהנחת-היסוד, והם ימוטטו בסופו של דבר מגמה מחקרית זו לחלוטין ויעמידו בפני מבוי סתום שהמוצא ממנו יהיה מהפכה מדעית.

שתי מגמות המחקר המרכזיות בפולקלור, ההיסטורית והדיאגנוסטית, עמדו אפוא בפני דילמה דומה. הנחות היסוד שלהן התעוררו, וכתוצאה מכך נתקל המשך המחקר בכיוונים אלה בספקות ובמכשולים. את המיפנה הדרוש סיפקה המגמה המכלולית (holistic) במחקר הפולקלור. ולאדימיר פרופ וקלוד לוי-סטרס הם החוקרים בעלי-ההשפעה שהיטו את מדע הפולקלור למסלולים חדשים. אין ספק שהם עצמם היו נתונים להשפעות שונות, שבחלקן טבעו את חותמן באופן ישיר גם על עבודת

דות ביניהן המטרות, ובעקבותיהן התיאוריות והשיטות של המחקר.

הגישה של האבולוציה התרבותית מבית מדרשם של טאילור [29], לאנג [19], [19a] ופרייזר [8] התבססה, לפחות בכתבי חוקרים אלה, על סיפורי-עם, מיתוסים, אמונות ומנהגים, והשתמשה בטקסט כאמצעי לשחזר את ההתפתחות האנושית. הם הניחו, בעקבות חוקרים קודמים, שכל חברה אנושית היתה חייבת לעבור שלושה שלבי התפתחות — פראיות, ברבריות וציביליזאציה, ולכל שלב תרבותי הקבילה דרגה של אמונה דתית: אגניזם, פאגאניזם ומונותאיזם. בעזרת הסיפורים והשירים של עמים נאורים כביכול הוכיחו החוקרים, שגם לאומים אלה עברו שלבים קודמים, מכיוון שמצאו בהם שרידים של אמונות, המשתייכות לפי הנחתם לדרגות התפתחות גמורות.

הטקסטים משקפים ומשמרים שרידים ממערכות של אמונות דתיות ומנהגים חברתיים המנוגדים לאלה שהיו, כביכול, צריכים להימצא בחברה נאורה, ומקבילים ליסודות התרבות בחברה פרימיטיבית.

הגישה ההיסטורית מהווה תפנית מהכלל אל הפרט. מטרתה אינה שחזור ההתפתחות הטבעית של האנושות בכללה, אלא שחזור עובדות היסטוריות המיוחדות לחברה מסוימת. המסורת שבעל-פה משמשת אחד האמצעים בצד הארכיאולוגיה והבלשנות, לשחזור עברן של חברות חסרות תיעוד בכתב. מהימנותה של הספרות שבעל-פה כמקור היסטורי הוטלה מדי פעם בספק, וההערכה לגבי השתקפותן והשתמרותן של עובדות היסטוריות בשיר ובסיפור, ולגבי איכות השתקפותן והשתמרותן, משתנה בעקבות תגליות וסתירות חדשות (ראה ואנסונה [31]; דורסון [5a]). בשביל מחקר זה, הספרות שבעל-פה אינה משקפת את התרבות החברתית בהווה, אלא מהווה משקע של עובדות היסטוריות. כל תקופה או כל מאורע טבעו את חותמם על המסורת שבעל-פה, ולפחות באופן תיאורטי ניתן לשחזר לפחות חלק מן העבר על-פיה, מכיוון שהיא משקפת את התהליך ההיסטורי של החברה.

הגישה הפסיכו-אנאליטית מתייחסת אל הספרות העממית כאילו היתה בבואה של מאוויים הכמוסים בנפש הפרט בחברה, או שהם מהווים גורמים המניעים את התרבות בכללה. פרויד ויונג, כל אחד לפי שיטתו, בנו מערכת סמלים אוניברסאלית, שלפיה ניתן להבהיר את הסתום, הבלתי-הגיוני והמעורפל בספרות העממית. באור פן מעגלי, הם הסיקו ממסורת ומיתולוגיה את משמעות הסמלים בחלומות הפרט, ואחר-כך הוכיחו את משמעות הספרות על-פי פירושי הסמלים בהקשר האסוציאציות של היחיד. חוקרי הספרות שבעל-פה שאימצו לעצמם את הגישה הפסיכו-אנאליטית זנחו את רעיון האוניברסאליות של הסמלים והדגישו את המתחים החברתיים,

נים את הפרספקטיבה לגבי הטקסט וביטוי תוך כדי דיון. אולם את כולם מאפיינת התפיסה המכלולית של היחידה שהם דגים בה.

בתוך גיוון זה ניתן להבחין בארבעה סוגי יחידות הנתפסות כישויות מכלוליות הראויות לגיתוח: (א) המבע היחיד, (ב) הו'אנר, (ג) הסיטואציה הפולקלורית, (ד) כלל התקשורת הפולקלורית בחברה. היחידות (א)–(ב) ו-(ג)–(ד) מתייחסות זו אל זו כפרט אל הכלל. יש ודגש הדיון עובר מיחידה אחת לרעותה. למשל, לוי-סטרס דן במיתוס מסוים ובארבע נוסחאותיו, אבל הוא מנסה לגלות בו את תכונות המחשבה המיתית בכללה. סאיטל דן, כביכול, בז'אנר יחיד, בפתגם, אך הוא מנסה להציבו במסגרת של תקשורת פולקלורית כללית. מגמה זו של נסיון הקשה מהפרט אל הכלל אינה אלא טבעית, רצויה ואף הכרחית במחקר.

ארבעת סוגי היחידות האלה מציינים את התפתחות הדיון המדעי עצמו במגמה המכלולית. תחומיה הורחבו מהטקסט של המבע הבודד עד לעצם ביטויי בהקשר התרבותי. בעוד שאת מרכיבי הטקסט ניתן לתאר בעזרת מושגים ספרותיים מקובלים כגון דמויות, פעולות ומטא-פורות, יש צורך להרחיב את מערכת המושגים המשמשים לביתוח תהליך ההיגוד ולהתייחס אל אופן התקשורת ואל ההרכב החברתי של הסיטואציה. פרופ' עצמו, בלי שעמד על ההתפתחויות האחרונות במחקר הפולקלור, ראה הרחבה זו כהמשך טבעי לגישה הפורמאליסטית שהציע בראשית דרכו. באחד ממאמריו האחרונים הוא מציין שיש צורך לכלול את אופן הביצוע (mode of performance) בהגדרת הו'אנרים של הפולקלור ([22a], 232), ואין אפשרות להסתפק בטקסט עצמו לצורך זה. קיימת אפוא המשכיות ישירה מהגישה הפורמאליסטית-סטרוקטוראלית, המתבטאת בעבודותיהם של פרופ' ולוי-סטרס, לגישה של סוציו-בלשנות הדוגלת ב"אתנוגראפיה של התקשורת", המיוצגת כאן בעיקר במאמרו של סאיטל. דל האים, אשר פיתח כיוון מחקרי זה בכמה ממאמריו שאינם נכללים באוסף זה ([12]–[12c]), מניח שהשימוש בשפה נתון לחוקים, בדומה לשפה עצמה, ויש צורך לגלותם במישור הלשוני-חברתי. באופן זה הוא מרחיב לא רק את תחומי הבלשנות, אלא אף את שדה הפולקלור.

הדגש על עצם צורת הביטוי והביצוע הפולקלורית מעלה מספר בעיות מחקר חדשות שמן הראוי להצביע עליהן.

(א) ראשית כל, חל שינוי עקרוני בתפיסה המושגית של התופעה הפולקלורית. אמנם הטקסט המילולי עדיין נמצא במרכזה של תופעה זו, אולם הוא מהווה רק חלק ממכלול מרכיביו של תהליך התקשורת הפולקלורי הכללי. טולקין מעיד במאמרו על השינויים האיכותיים העלו-

תם של חוקרי פולקלור אחרים. כמו כן, בעקבות עבודותיהם הוכשרה הקרקע לקליטת רעיונות מקבילים שהתפתחו במדעים אחרים, כמו הבלשנות, האנתרופולוגיה והסוציולוגיה. אבל עבודותיהם של פרופ' [22] ושל לוי-סטרס ([20a], [20b], [20c]) התפתחו כחלק אינטגרלי מהמגמות ההיסטורית והדיאגנוסטית ושימשו נקודת-מיפנה בכיווני-מחקר אלה.

ולאדימיר פרופ' שאף לחקור את המוצא ההיסטורי של הסיפור העממי. אולם מבחינה מתודולוגית הוא עמד על כך, ש"כל עוד לא קיים מחקר מורפולוגי [של הסיפור העממי], לא יוכל להיות מחקר היסטורי מדויק" ([22], 15). הוא ראה, בצדק, צורך להגדיר ראשית כל את הצורה שאת ההיסטוריה שלה רצה לחקור. הגדרה זו מבוססת על תפיסה מכלולית של המעשייה ומתרכזה בניית תוח היחסים בין מרכיבי הסיפור לבין עצמם ובינם לבין הסיפור בשלמותו. לוי-סטרס חיפש דרך חדשה להסביר את אי הבהירות, הערפול וחוסר ההיגיון השולטים, לכאורה, במיתוס, והציע ליצב בין המציאות למיתוס יחסים שאינם השתקפותיים אלא מטאפוריים. לדעתו, המיתוס אינו ראי החברה, אלא מטאפורה של התרבות המאחדת בתוכה אספקטים גיאוגרפיים, כלכליים, חברתיים וקוסמוגוניים, המתייחסים זה לזה לפי תכונות המחשבה המיתית, שהנגדה בינארית היא המרכזית בהן.

ניסוחים חדשים אלה של בעיות הספרות שבעל-פה היפנו את מרכז הכובד במחקר הפולקלור מבידוד נושאים לשם השוואה בין-תרבותית, או בין-מישורית בתוך התרבות עצמה, וזיהוי מרכיביהם של הסיפור העממי, המיתוס, הפתגם והשיר ולניסוח היחסים ביניהם במסגרת המבע הפולקלורי. הבעיה "המעניינת" (דייוויס [4]) במחקר הפולקלור אינה עוד מוצא הנושא ותפוצתו, אלא האינטגרליות של המבעים עצמם והשתלבותם במכלול הפעילויות התרבותיות. מונח-היסוד של מגמה זו הוא "יחסים". הוא תפס את מקום המונחים "מוטיב" ו"טיפוס" מכאן, ו"השתקפות", "השלכה" ו"פונקציה" מכאן, והוא מצביע על הבעיה המרכזית העומדת בפני החוקר: ניסוח היחסים בין מרכיבי הפעילות הפולקלורית.

כיום אין המגמה המכלולית מגובשת כאסכולה מוגדרת, וודאי שאין היא מהווה דוקטרינה מדעית. כמו כן, העוסקים בה אינם מוגבלים לקבוצה מצומצמת שחבריה נמצאים בקשרים הדוקים, כפי שאפשר לראות בפורמאליזם הרוסי של שנות העשרים (ראה ארליך [6]) או בחוג הבלשני של פראג (ראה, למשל, גארווין [10], ואחק [30]). המאמרים המלוקטים בחוברת זו משקפים חלק מהגיוון בתיאוריות, במתודות ובבעיות המאפיינים את עבודותיהם של חוקרי הפולקלור הנוקטים כיוון זה. הם מתרכזים באספקטים שונים של המבע שבעל-פה ומציעים דרכי ניתוח שונות, הנובעות במידה רבה מאופיו של החומר המצוי בידם. מדי פעם ניתן לגלות שהם מש-

אחת לשנייה. כל ניסיון לעשות זאת אינו מתקבל על הדעת יותר מהניסיון להשתמש בסימונים דקדוקיים של מין בתרגום מצרפתי [לאנגלית]. (אנדווייבסקי [1], 100)

מרוב מדעיות מסולפת נעלמה גם האמנות שבדיבור. מצד שני, מתוך דעה מוקדמת על עניונו של הדיבור, נעשה ניסיון להעשיר ולשפר את אופן הסיפור. כתוצאה מנטייה זו נשמעים במקרים רבים האינדיאנים מצפון-אמריקה כאילו היו משוחחים בסלון בלונדון הויקטוריאנית (טדלוק [26], 115—120). טולקין במאמרו חש בבעיות האלה ומנסה כמיטב יכולתו למסור את דרך הסיפור באופן נאמן. טדלוק, חוקר פולקלור שתרגם לאחרונה סיפורים של שבט הזוני, מנסה למסור את אופי ההיגוד של הסיפור שבעל-פה על-ידי קטיעת השורה לפי ההפסקות שעושה המספר, ועל-ידי גיוון אותיותיו של הטקסט במטרה להטעים שינויי קול ואינטונאציה. לדוגמה:

They had a shelter there.

The Sun went HIGHER AND HIGHR until it was about noon.

It was about noon ([26a], 117)

כתוצאה מרישום ותרגום מדוקדקים מתקבלים טקסטים בעלי איכות שונה מזו המקובלת מזה שנים (ראה שויב [24a]; טדלוק [26]). כל אדם שנכח אי-פעם בסיטואציית היגוד של סיפור מכיר בעובדה, שטקסט כתוב אינו אלא רפרודוקציה סכמאטית של הביצוע עצמו. אפי-שר שדרך זו של רישום ותרגום תקרב את הטקסט הכתוב יותר למקור המדובר ולמציאות הסיפורית.

(ג) עד כה התרכזו רוב מחקרי הפולקלור רק בעילית של מציאות זאת. הוקלטו ונרשמו מספרים וזמרים, שהחברה או החוקר הכירו בהם בתכונות של אמן מעולה שבעל-פה. כמו כן נאספו מהם רק סיפורת ושירה מסורתיים, כלומר מעשיות, אגדות ובאלאדות, שהתגבשו בתוך התרבות במשך שנים כחלק מהמסורת שבעל-פה. הוונחו המספרים חסרי הכשרון הדיבורי והעליליות שלא זכו לחדור לאוצר הרפרטואר התרבותי. על-ידי התעלמות זו מנעו חוקרי הפולקלור מעצמם את האפשרות לעמוד על בעיות-יסוד בתהליך הדיבור האמנותי: האב-חנה הטקסטואלית בין איכויות שונות של דרכי סיפור וההתגבשות המילולית של החוויה האישית. ההשוואה בין אופני היגוד, שהחברה עצמה מעריכה ושופטת אותם לחיוב ולשלילה, תאפשר בחינה אסתטית של הספרות שבעל-פה ובדיקת ייחודם של היחסים בין מרכיבי הסיפור הטוב שבעל-פה; ורישום דיווח המאורעות ההיסטוריים שקרו בחיי הפרט בחברה ירחיב את המחקר לתחומים סיפוריים המהווים חלק מכלל התקשורת האמנותית כפי שהיא נהוגה בחברה.

לים לחול בטקסט כתוצאה משינוי בקהל השומעים, ועבודתו מעידה על ניסיון להתמודד עם הבעיה של מסירת האווירה, הסגנון והפעולות של המספר, ולא רק רישום הטקסט עצמו. הכרה גוברת והולכת בתכונות התקשורתיות של ההיגוד הפולקלורי הגיעה חוקרים אחדים להציע מונחים כמו תקשורת (communication) וביצוע (performance) לתופעה הפולקלורית (דורסון [5b], 32; האיימס [12d]). שויב מציע להתייחס לסיפור שבעל-פה לא כאל מעשייה אלא כאל ביצוע. לדבריו, ההיגוד הוא

סידרה של אימאז'ים, שימוש אימפרוביזציוני ומקורי בפרטים ובגורמים סגנוניים, הקשר הסמוי ביחסים בין המבצע והשומעים ומזגו של האמן — כל אלה מתלכדים לשעה קצרה בזמן ובמקום, ואחר-כך נותר רק הזיכרון. ([24], 119)

כדי לדון באופן שיטתי בהיגוד הפולקלורי כביצוע, אין אפשרות להסתפק במסירה, נאמנה ככל שתהיה, של סיטואציית ההיגוד, אלא יש צורך לנתח את היחסים בין מכלול הסמלים המצויים בביצוע זה. כלומר, אם לקהל השומעים יש השפעה משמעותית על עצם הביצוע, מסתבר שאין לראות את הרכבו של הקהל כמקרה פרטי בלבד, אלא כסמל חברתי. במסגרת התרבות מהווים ילדים ומבוגרים, נוסף לשאר התפקידים שהם ממלאים, גם סמלים חברתיים בעלי קשת משמעות רחבה. לפיכך יש מקום לנתח את הסיטואציה הפולקלורית בצורה הדומה לדיון בסיטואציה הפוליטית כפי שמציע זאת ויקטור טרנר. לדעתו, "הסמל היא היחידה הזעירה ביותר של פולחן השומרת עדיין על תכונותיה הייחודיות של התנהגות חברתית. זוהי היחידה העיקרית של מיבנה מסוים בהקשר הפולחני" ([28], 19). את משמעות הסמלים יש להסיק על-פי הפרשנות שמספקים המשתתפים בפולחן, על-פי השימוש בסמל מההקשר הבלתי פולחני ועל-פי האסוציאציות הלשוניות בין סמל זה וסמלים אחרים בשפה ובפולחן ([28], 280—298). על כן יש לנתח את הביצוע הפולקלורי, את הטקסט המילולי ואת התודעה התרבותית המתייחסת אליהם כישות אחת שבה סמלים מצטלבים זה עם זה במישורי ביטוי שונים.

(ב) בעיה נוספת, שאופייה ספרותי יותר באופן המסורתי של המושג, היא בעיית התרגום. מסירתן הספרותית של יצירות שבעל-פה, בעיקר של עמים חסרי-כתב, היתה כרוכה במקרים רבים בסירוסים וסילופים שנבעו מכוונות טובות ומדעות קדומות כאחד. מצד אחד, מתוך מגמה מדעית, תורגמו יצירות שבעל-פה תרגום מילולי שכמוהו לא היינו מוכנים לקבל לו תורגם משפה בעלת כתב.

לתרגום מילולי אין כל יחס למציאות לשונית: אין אפשרות להעביר את התכונות הסטרוקטוראליות של המשפט משפה

9. *Funk and Wagnalls Standard Dictionary of Folklore, Mythology and Legend*, ed. Leach, Maria & Fried, Jerome. Funk and Wagnalls Co., New York, 1949–1950.
10. Garvin, Paul L., ed & tr. *A Prague School Reader on Esthetics, Literary Structure, and Style*. Georgetown University Press, Washington, 1964.
11. Honti, Hans. "Märchenmorphologie und Märchentypologie". *Folk-liv*, 3 (1939), 307–318.
12. Hymes, Dell. "The Ethnography of Speaking". in *Anthropology and Human Behavior*, eds. Gladwin, Thomas & Sturtevant, William C. Anthropological Society of Washington, Washington, D.C., 1962, 15–53. [rep. with revisions in Fishman, Joshua A., ed. *Reading in the Sociology of Language*. Mouton, The Hague, 1968, 99–138.]
- 12a. —. "Introduction: Toward Ethnographies of Communication". in *The Ethnography of Communication*, Special Issue of *American Anthropologist*, 66, No. 6, pt. 2 (1964), 6–56.
- 12b. —. "Sociolinguistics and the Ethnography of Speaking". in *Social Anthropology and Language*, ed. Ardener, Edwin. [Association of Social Anthropologists Monographs, 10.] Tavistock, London, 1971, 47–94.
- 12c. —. "Models of the Interaction of Language and Social Life". in *Directions in Sociolinguistics: The Ethnography of Communication*, eds. Gumperz, John J. & Hymes, Dell. Holt, Rinehart & Winston, New York, 1972, 35–71.
- 12d. —. "Breakthrough into Performance". in *Folklore: Performance and Communication*, eds. Ben-Amos, Dan, & Goldstein, Kenneth S. [Approaches to Semiotics, 40.] Mouton, The Hague, 1974.
13. Jacobs, Melville. *The Content and Style of an Oral Literature: Clackamas Chinook Myths and Tales*. University of Chicago Press, Chicago, 1959.
14. Jason, Heda. "Zum Problem der sogenannten 'Konglomerate' im nah-östlichen mündlichen Erzählgut". *Laographia*, 22 (1965), 195–198. [IV International Congress for Folk-Narrative Research in Athens, 1.9–6.9 1964, Lectures and Reports, ed. Megalos, Georgios A.]
- 14a. —. "The Russian Criticism of the 'Finnish School' in Folktale Scholarship". *Norveg*, 14 (1970), 285–294.
15. Ketner, Kenneth L. "What is THE STORY?" Paper read at the American Folklore Society Annual Meeting at Los Angeles, 1970.
16. Krohn, Kaarle. *Folklore Methodology: Formulated by Julius Krohn and Expanded by Nordic Researchers*, tr. Welsch, Roger L. [Publications of the American Folklore Society Bibliogra-

(ד) מאמרו של לאבוב, וכן המאמרים של קירשנבלאט-גימבלט, קאלאם-גריול, סאיטל ושל, מעידים על קיומה — או חותרים לניסוחה של — מערכת כללים דק-דוקיים-חברתיים הן לאריגת הסיפור והן להיגודו החברתי. גילוייה של מערכת זו בכל חברה ובכל לשון היא אחת הבעיות המרכזיות העומדות עתה בפני מחקר הפולקלור. מיקומה של החוקיות המונחת ביסודה של המערכת התקשורתית של הפולקלור הוא הן תודעתית, הן לשונית והן חברתית. תכונותיה של המחשבה המיתית, כפי שליווי-סטרוס תופסן, משפיעות על הדמיון האנושי ועל הטראנספורמציה של מציאות לסיפור. אך תכונות אלה אינן פועלות בחלל ריק, אלא במסגרת מערכת של ערכים, אמונות, מנהגים ומאורעות. היא מתייחסת לתודעת הסביבה הטבעית והתרבות האנושית. הבעתה של מחשבה זו נתונה לכללי השפה, התקשורת והביצוע, לעקרונות המונחים ביסוד הפולקלור ולשימושו בחברה. חקירת היחסים בין מערכות חוקים אלה היא אחד התפקידים המרכזיים של מדע הפולקלור.

מראיי-מקום

1. Andrzejewski, B.J. "Emotional Bias in the Translation and Presentation of African Oral Art". *Sierra Leone Language Review*, 4 (1965), 95–102.
2. Bascom, William R. "Four Functions of Folklore". *Journal of American Folklore*, 67 (1954), 333–349.
3. Benedict, Ruth. *Zuni Mythology*. [Columbia University Contribution to Anthropology, 21.] Columbia University Press, New York, 1935.
4. Davis, Murray S. "That's Interesting: Towards a Phenomenology of Sociology of Phenomenology". *Philosophy of the Social Science*, 1 (1971), 309–344.
5. Dorson, Richard M. "Current Folklore Theories". *Current Anthropology*, 4 (1963), 93–112.
- 5a. —. "The Debate Over the Trustworthiness of Oral Traditional History". in *Volksüberlieferung: Festschrift für Kurt Ranke zur Vollendung des 60 Lebensjahres*, eds. Harkort, Fritz, Peeters, Karel C. & Wildhaber, Robert. Otto Schwartz, Göttingen, 1968.
- 5b. —., ed. *Folklor and Folklife: An Introduction*. University of Chicago Press, Chicago, 1972.
6. Erlich, Victor. *Russian Formalism: History-Doctrine*. Mouton, The Hague, 1965.
7. Fischer, J.L. "The Sociopsychological Analysis of Folktales". *Current Anthropology*, 4 (1963), 235–295.
8. Frazer, James G. *The Golden Bough: A Study in Magic and Religion*, Abridged edition. Macmillan, New York, 1922.

23. Radcliffe-Brown, A.R. *Structure and Function in Primitive Society*. Cohen & West, London, 1952.
24. Scheub, Harold. "The Technique of the Expansible Image in Xhosa Ntsomi-Performances". *Research in African Literatures*, 1 (1970), 119-146.
- 24a. —. "Translation of African Oral Narrative-Performances to the Written Work". *Yearbook of Comparative and General Literature*, 20 (1971), 28-36.
25. Taylor, Archer. "Precursors of the Finnish Method of Folklore Study". *Modern Philology*, 25 (1927-28), 481-491.
26. Tedlock, Dennis. "On the Translation of Style in Oral Narrative". *Journal of American Folklore*, 84 (1971), 114-133.
- 26a. —. *Finding the Center: Narrative Poetry of the Zuni Indians*. Dial Press, New York, 1972.
27. Thompson, Stith. *The Folktale*. Holt, Rinehart & Winston, New York, 1946.
- 27a. —. *Narrative Motif-Analysis as a Folklore Method*. [Folklore Fellow Communications, No. 151.] Suomalainen Tiedekatemia, Helsinki, 1955.
- 27b. —. *Motif-Index of Folk Literature: A Classification of Narrative Elements in Folktales, Ballads, Myths, Fables, Mediaeval Romances, Exempla, Fabliaux, Jest-Books and Local Legends*, rev. ed. Indiana University Press, Bloomington, 1955-1958.
28. Turner, Victor. *The Forest of Symbols: Aspects of Ndembu Ritual*. Cornell University Press, Ithaca, New York, 1967.
29. Tylor, Edward B. *The Origins of Culture*. Harper, New York, 1958.
- 29a. —. *Researches into the Early History of Mankind and the Development of Civilization*. [Classics in Anthropology.] The University of Chicago Press, Chicago, 1964.
30. Vachek, Josef. *The Linguistic School of Prague: An Introduction to its Theory and Practice*. Indiana University Press, Bloomington, 1966.
31. Vansina, Jan. *Oral Tradition: A Study in Historical Methodology*, tr. Wright, H.M. Aldine, Chicago, 1965.
- phical and Special Series, 21.] The University of Texas Press, Austin, 1971. [German: 1926.]
17. Kuhn, Thomas S. *The Structure of Scientific Revolutions*. [International Encyclopedia of Unified Science, II, No. 2.] University of Chicago Press, Chicago, 1970.
18. Lakatos, Imre & Musgrave, Alan, eds. *Criticism and the Growth of Knowledge: Proceedings of the International Colloquium in the Philosophy of Science, London, 1965*, IV. Cambridge University Press, Cambridge, 1970.
19. Lang, Andrew. "Introduction". in *Grimm's Household Tales*, I, tr. Hunt, Margaret. George Bell & Sons, London, 1884, XI-XXIV.
- 19a. —. *Myth, Ritual and Religion*. Longmans, London, 1887.
20. Lévi-Strauss, Claude. "The Structural Study of Myth". *Journal of American Folklore*, 68 (1955), 428-444.
- 20a. —. *Structural Anthropology*, tr. Jacobson, Claire & Schoepf, Brooke Grundfest. Basic Books, New York, 1963.
- 20b. —. *Mythologies*. I: *Le cru et le cuit*; II: *Du miel aux cendres*; III: *L'origine des manières de table*; IV: *L'Homme un*. Plon, Paris, 1964-1971.
- 20c. —. *The Savage Mind*. University of Chicago Press, Chicago, 1966.
21. Malinowski, Bronislaw. "Myth in Primitive Psychology". in *Magic, Science and Religion*. Doubleday, Garden City, New York, 1948, 93-148.
- 21a. —. *A Scientific Theory of Culture and Other Essays*. Oxford University Press, New York, 1960 [1944].
22. Propp, Vladimir. *Morphology of the Folktale*, tr. Scott, Laurence, rev. and ed. Wagner, Louis A. [Bibliography and Special Series of the American Folklore Society, 9. Indiana University Research Center in Anthropology, Folklore and Linguistics Publication, 10.] University of Texas Press, Austin, 1968.
- 22a. —. "Generic Structures in the Russian Folklore", tr. Brooks, Maria Z., eds. Ben-Amos, Dan & Tilney, Philip. *Genre*. 4 (1971), 213-248.